پاسخ به: بررسی و نقد مقالهٔ «مطالعهٔ اتنوبوتانی گیاهان دارویی مورد استفاده در شهرستان چرداول، استان ایلام: میراث گیاهی و دانش بومی»

مصطفی مهمند[الف]، علی‌اصغر حاتم‌نیا[الف*]، محمود بهمنی[ب]

[الف]گروه زیست‌شناسی، دانشکدهٔ علوم پایه، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران
[ب]مرکز تحقیقات زیست فناوری و گیاهان دارویی، دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ایلام، ایران

تاریخ دریافت: اسفند ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: اسفند ۱۴۰۴

سردبیر محترم

با سپاس از نقد ارسال‌شده تحت عنوان "بررسی و نقد مقالهٔ «مطالعهٔ اتنوبوتانی گیاهان دارویی مورد استفاده در شهرستان چرداول، استان ایلام: میراث گیاهی و دانش بومی»" (۱). بر مقالهٔ پیشتر چاپ‌شدهٔ ما (۲)، لازم است نکات زیر را جهت توضیح موارد یادشده توسط نویسندهٔ محترم آن نامه به سردبیر جهت شفاف‌شدن دیدگاه‌های علمی مقاله ارائه نماییم.

مقالهٔ مورد بحث اساساً یک مطالعهٔ اتنوبوتانی با هدف اصلی مستندسازی اثرات سنتی و کاربردهای گیاهان دارویی در منطقه است تا دانش بومی با فوت عطاران از بین نرود. لذا گرچه نقد وارده مبنی‌بر عدم‌استفاده از ثبت هرباریومی نمونه‌ها برای تعیین نام دقیق علمی نمونه‌ها وارد است، منافاتی با هدف اصلی و اولیهٔ این مطالعه ندارد؛ چراکه هدف پژوهش مستندسازی «میراث گیاهی و دانش بومی» بوده است، نه تعیین دقیق اسامی علمی.

استناد به اسامی علمی: نامهٔ مذکور بیان کرده است که از میان ۹۳ گونهٔ مورد مطالعه، ۵۰ گونه نام‌گذاری نادرست داشته‌اند. این مهم نیازمند بررسی هرباریومی نمونه‌هاست و بدون این موضوع قضاوت دقیق آن محل اشکال است، چنانچه بررسی جدول‌های ارائه‌شده نشان می‌دهد بسیاری از اصلاحات پیشنهادی نقدکننده نیز دارای اشتباهات علمی هستند. برای مثال، جایگزینی *Hyoscyamus tenuicaulis* با *Cnidium monnieri* کاملاً نادرست است و این دو گونه از خانواده‌ها و جنس‌های کاملاً متفاوتی هستند. همچنین شیرخشت از جنس Cotoneaster و خانوادهٔ Rosaceae است و در مناطق مختلف ایران و آسیای غربی با نام شیرخشت شناخته می‌شود. بنابراین انتساب آن به یک گونهٔ واحد علمی صحیح نیست و گونه‌های مختلفی به‌عنوان منبع بالقوهٔ این فرآورده معرفی شده‌اند: از جمله *C. persicus, C. nummularius, C. morulus, C. melanocarpus, C. integerrimus, C. meyeri, C. ambiguus, C. cornubia.* تفاوت در ذکر نام‌های علمی ناشی از تنوع ژئوبوتانیکی، نام‌های مترادف و دانش بومی است. مورد دیگر، بومادران نیز در منابع طب ایرانی و مطالعات اتنوبوتانی به یک گروه گیاهی اطلاق می‌شود و نه الزاماً یک گونهٔ مشخص. این نام عمومی به گیاهان جنس Achillea از خانوادهٔ Asteraceae گفته می‌شود که از نظر خواص دارویی و کاربرد درمانی مشابه هستند. در ایران دست‌کم ۱۹ گونه همراه با زیرگونه‌ها و هیبریدها از این جنس گزارش شده‌اند. شایان ذکر است که شناسایی گیاهان در مقالهٔ حاضر براساس حضور و فروش گیاهان در عطاری‌ها انجام انجام شده است و نه رویش طبیعی گیاه در منطقه، زیرا مطالعه بر دانش سنتی منطقه تمرکز داشته است. همچنین شناسایی

Please cite this article as:
Mahmand M, Hatamnia AA, Bahmani A. Response to: Review and critique of the article "Ethnobotanical study of medicinal plants used in Chardavol County, Ilam Province: Botanical heritage and indigenous knowledge". Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2026;16(4):309-310. doi: 10.22034/jiitm/16.4.309.

Copyright: ©Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

* فرد مسئول مکاتبات: a.hatamnia@ilam.ac.ir

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-13]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.4.309]

براساس منابع معتبر محلی، فلورهای ایران و دانش سنتی انجام شده و برداشت نمونهٔ هرباریومی صورت نگرفته است.

تفاوت‌های محلی و تنوع ژئوبوتانیکی: ایران دارای گونه‌ها و زیرگونه‌های محلی متنوعی است که ممکن است در فلورهای عمومی ثبت نشده باشند. بسیاری از اسامی علمی ذکرشده در نقد، مانند *Cotoneaster cornubia*، ممکن است نام محلی یا مترادف گونه‌ای باشد که در منابع بین‌المللی به شکل دیگری ثبت شده است. بنابراین ادعای «گیاهان غیرموجود» فاقد پایهٔ علمی است. به‌عنوان مثال، گیاه آویشن در مناطق مختلف ایران با نام‌های محلی متفاوتی شناخته می‌شود، ازجمله «آزربه» در همدان، «آویشم» در اطراف تهران، «زروه» در طالقان، در زبان کردی «جعتری» یا «آنوخ» و در مناطق ترک‌زبان «کاکله اوتی». اسامی علمی آن شامل *Thymus daenensis* و *Thymus vulgaris* است. مطالعهٔ حاضر صرفاً بر مصرف محلی و دانش عطاری‌ها تمرکز داشته و هدف تعیین دقیق هویت سیستماتیک گونه‌ها نبوده است.

روش‌شناسی مقاله: نقد ارائه‌شده شناسایی گیاهان را «ناشناخته و نامعلوم» عنوان کرده که نادیده‌گرفتن توضیحات بخش مواد و روش‌ها است. استفاده از داده‌های عطاری‌ها یکی از روش‌های مرسوم در مطالعات اتنوبوتانی است و اعتبار پژوهش را خدشه‌دار نمی‌کند.

دقت تحلیل داده‌ها: بسیاری از اصلاحات پیشنهادی نقدکننده فاقد پشتوانهٔ علمی و منابع معتبر هستند. برای نمونه، جایگزینی *Verbascum spp.* با *Verbascum thapsus* برای «گل زرده» بدون بررسی سایر گونه‌های منطقه، نشان‌دهندهٔ تحلیل غیردقیق نقد است.

توضیح در خصوص گونه‌ها: گونه‌های بومی یا غیربومی مصرف‌شده در عطاری‌های چرداول، مانند بومادران، گل ماهور، قدومه، بادام کوهی، کاور، زالزالک، پونه، ترشک و گل راعی، بخشی از دانش اتنوبوتانی منطقه هستند و صرفاً حضور آنها در عطاری‌ها ثبت شده است، نه رویش طبیعی آنها. اسامی علمی زالزالک در ایران شامل: *Crataegus azarolus, C. orientalis, C. pontica, C. ambigua, C. meyeri, C. pseudoheterophylla, C. nigra, C. turkestanica* است که همگی توسط منابع معتبر تأیید شده‌اند. والک (*Allium ursinum*) همان سیر وحشی است و نقد مطرح‌شده در این خصوص صحیح نیست. واژهٔ «والک» یک نام بومی–اتنوبوتانی است و شامل گونه‌های مختلفی از جنس Allium می‌شود. تفاوت در ذکر نام علمی ناشی از تنوع ژئوبوتانیکی، نام‌های محلی و تمرکز بر کاربرد دارویی است.

ادعای «گونهٔ *Cotoneaster cornubia* تا کنون در فهرست گیاهان کرهٔ زمین ثبت نشده است» از نظر علمی نادرست و غیرمستند است. این گونه در منابع معتبر فلورستیک و پایگاه‌های بین‌المللی ثبت شده و عدم آشنایی نویسنده نقد به معنای ناشناخته‌بودن آن نیست. «شیرخشت» در متون اتنوبوتانیکی ایران یک نام بومی–دارویی است که ممکن است به بیش از یک تاکسون یا فرآوردهٔ گیاهی اطلاق شود.

با توجه به توضیحات فوق، ضمن پذیرش این مورد که شناسایی نام دقیق علمی نمونه‌ها توسط یک مرکز هرباریوم می‌توانست بر دقت داده‌های ارائه‌شده اثر بهتری بگذارد، این مهم نافی ارزش مقاله در تجمیع داده‌های بومی نیست و مطالعهٔ حاضر بر اساس روش‌های پذیرفته‌شده اتنوبوتانی، منابع معتبر گیاه‌شناسی ایران و داده‌های میدانی محلی در راستای اهداف پژوهش انجام شده است. همچنین مطابق توضیحات فوق در بسیاری از موارد دیگر نقد ارائه‌شده فاقد دقت علمی بوده است.

تضاد منافع

این مقاله تضاد منافع ندارد.

References

1. Joharchi MR. Review and critique of the article "Ethnobotanical study of medicinal plants used in Chardavol County, Ilam Province: Botanical heritage and indigenous knowledge". Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2026;16(4):305-308.
2. Mahmand M, Hatamnia AA, Bahmani M. Ethnobotanical study of medicinal plants used in Chardavol County, Ilam Province: Botanical heritage and indigenous knowledge. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2025;16(2):95-112.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-09-13]

[DOI: 10.22034/jiitm/16.4.309]